

**Творення комічного в постмодерній поезії засобами поетонімії
(на матеріалі збірки С. Прилуцького «Дзевяностыя forever»)**

І. С. Гаврилюк

Сумський державний педагогічний університет ім. А. С. Макаренка

*Corresponding author. E-mail: orysia.bdzhilka@gmail.com

Анотація. Стаття аналізує можливості літературного оніма у творенні комічного в постмодерному тексті. На конкретних прикладах продемонстровано роль поетонімічних опозицій, контамінацій за участю пропріальних одиниць, поєднання високого й низького стилів, поєднання онімів, що належать до різних соціокультурних реальностей, власних назв-алюзій тощо у творенні емоційно забарвленого тексту. Завдяки цим та іншим засобам автор досягає пародійності, абсурдності та комічності висловлювань.

Ключові слова: літературний онім, постмодернізм, комічне, алюзія, поетонімна опозиція.

Вступ. Поетонім – власна назва художнього твору – є тим компонентом тексту, який, попри свою, на перший погляд, малозначущість, виконує численні функції. Через поетонім реалізується інтертекстуальний зв'язок, зв'язок між текстом і соціокультурною дійсністю. Літературний онім постає засобом творення комічного в художньому тексті. Слід зауважити, що відбувається це не стільки завдяки власне «комічності» самого поетоніма, скільки завдяки зв'язкам між власними назвами художнього тексту. Особливий інтерес репрезентує матеріал, який належить до постмодерної епохи – через свою специфіку комічного. Це пов'язано не лише з особливостями постмодерного напряму – наскрізною іронічністю, пародійністю, карнавальністю, абсурдом, а й із соціокультурною специфікою розвитку цього напряму на пострадянському просторі. Якщо на Заході постмодернізм виник як заперечення модернізму, то на пострадянському просторі – як заперечення тоталітаризму і соцреалізму. Звідси іронія, висміювання догм і штампів, прочитуваність нетипових опозицій *погане своє – хороше чуже* (при тому, що постмодернізм загалом означає руйнування опозицій).

Огляд літератури. У попередніх дослідженнях ми зверталися до проблеми власної назви в художніх текстах, зокрема, й у постмодерних – на матеріалі прози [4] й поезії [1] Ю. Андруховича та поезії С. Жадана [3]. При цьому аналіз можливостей власної назви у творенні комічного був одним із важливих моментів досліджень. Ця розвідка покликана поглибити розуміння проблеми, підтвердити отримані раніше результати на новому, іншомовному матеріалі.

Слід зауважити, що питання взаємозв'язку комічного і власних назв художнього твору так чи інакше порушували численні дослідники. Для цієї розвідки актуальними є висновки Л. Бурковської, яка виокремлює прийоми комічного, до складу яких входять літературні оніми: деформація ідіоматичних словосполучень, перифраз, комічні метафори, повтор, алюзія, змішування реєстрів і стилів мовлення [2].

З іншого боку, необхідно розуміти особливості комічного, яке притаманне постмодерним текстам. З цієї точки зору суттєвою видається стаття В. Самохіної [8], де аналізуються властиві постмодернізму види комічного.

Мета статті – проаналізувати можливості літературного оніма як засобу комічного у постмодерних текстах.

Матеріали й методи. Матеріалом для статті послуговували поезії С. Прилуцького «Дзевяностыя forever», а точніше, поетоніми та їх контексти. Провідним методом дослідження був структурний, у рамках якого застосовувався метод компонентного аналізу. Також широко застосовувався метод контекстуального аналізу.

Результати дослідження. Починаючи із назви збірки, автор готує читача до контрасту, до постмодерного поєднання непоеднуваного. У назві «Дзевяностыя forever» С. Прилуцький не лише намагається висловлюватися співзвучно зі своїм поколінням, для якого властиве вживання англіцизмів, зокрема варваризму *forever*. У наступних текстах уважний читач зможе простежити контраст, опозицію, що вибудовуються засобами поетонімії, створюючи при цьому потужний комічний, а часом трагікомічний ефект.

Уже згадана опозиція *погане своє – хороше чуже* виринає в кількох текстах автора. Зокрема, у поезії «Пасляньне да маладога вертэра» контрастують власні назви *парыж* і *сьветлагорск*, які втілюють опозиції *центр – периферія*, *цивілізація – відсталість*, *закордон – батьківщина* тощо:

*Ты памреш, малы, далёка не ў парыжы, –
бо, на шчасьце, не прарок і не герой, –*

*а ў звычайным **сьветлагорску** ці нясьвіжы,
праклянаючы жыцьцёвы гемарой.*

Слід зауважити авторський підхід до написання власних назв. У більшості поезій С. Прилуцкі відмовляється від написання онімів з великої літери. З одного боку, це може бути вказівкою на деонімізацію згаданих власних назв. З іншого – можливо, йдеться лише про особливості авторської пунктуації.

У “Пралетар-зонг” (назва, яка уже відправляє нас до відомої «Immigrant Song» Led Zeppelin і, ймовірно, до «іммігрант зонг» С. Жадана) вжиті літературні оніми також окреслюють два полюси: *реального й бажаного, свого й чужого: ...лярдолиш дэталъ за дэталъю. А ўвечар – сваю **Наталью**. [...] Жадаеш зрабыцца банкірам, быць сябрам **Міног і дэ Ніра**, [...] дзе трызьніш ня **цурыхам-рымам**, але найбанальнейшым **крымам**[...]*. Подібна опозиція міститься і в «Серенаді» (*Жанчыны чытаюць “Алесю” і “Vogue”*), де назви журналів нібито й указують на їх належність до однієї групи – жіночі журнали, проте якщо *Алеся* – вітчизняний журнал з відповідною проблематикою (рубрики “Духовність”, “Моя Беларусь”, “Спяваю песні роднага краю” і т. д.), то *Vogue* – та періодика, яка з позицій видавців «Алесі» справляє руйнівний вплив на душі читачок.

Використання згаданих опозицій створює швидше трагікомічний ефект, тому що йдеться про нездоланий цивілізаційний розлом, який важко сприймати позитивно.

Подібною природи і виконує подібну роль тісне поєднання онімів, що належать до різних стилів та різних епох:

*Няўзнак завісае, бы **Windows**,
пейзаж, западаючы ў памяць.
Стаіш, юны кракаўскі **Мідас**,
ня ў сілах нічого ня прагнуць (*Sunshine reggae*).*

Проте якщо у наведеному зразку поетоніми *Windows* і *Midas* не перебувають у тісному текстуальному зв’язку, то в поезії «Белавежская адысея» С. Прилуцкі доягає комічного ефекту, зливаючи воєдино стійкі онімні словосполучення, що належать до різних сфер життя:

*абавязкова камрад мы туды патрапім
у самае сэрца цемры блукацьмем там дзе
не працують **законы джоўля і хамурані**
дзе тагасьветная брама дзе гад на гадзе*

Подібні способи творення комічного через онімну гру спостерігаємо і в інших постмодерних авторів. Досліджуючи тексти С. Жадана, ми відзначали, наприклад, вживання поетоніма-оксюморона *Йона Якір* [3, с. 37]. У С. Прилуцького утворенням подібного характеру можна назвати *Хрыстос – чырвоны нос*. Цей вираз демонструє характерну особливість поглядів населення пострадянських країн: позірну релігійність за фактичної індиферентності. Він є наслідком контамінації *Ісус Христос* + *Дід Мороз Червоний Ніс*. Компоненти, які утворили даний вираз, не те щоб повністю антонімічні, проте реперезентують цілком протилежні реальності, вірування. У тексті під назвою “*Навагодне-каляднае рэгі*” персонажі з різних культур взагалі змішуються (*Санта-Клаўс, у санях, даядае фаршмак. / З агурком у руцэ п’е **Сьнягурка** з бамжамі [...] Дачакай нараджэньня **Ісуса**, камрадзе, / дачакай, не давай сябе ўводзіць у зман: / Толькі **Джа** ўсё ўладкуе, залечыць, заглазіць. / На **Раство** кожны трохі ў душы – **растаман**. / Хай стаіць камяком безвысходнасьць у горле, / з намі разам – **Хрыстос, дзед Талаш, Дзед Мароз**. / Слухай **Марлі**, палі анашу – каб ня ўмёрлі! / Ладзь, накіталт **Бабілону**, душы хмарачос*). Крім очевидної карнавальності, притаманної постмодерну, гри слів (Раство – растаман), накопичення в невеликому уривку тексту поетонімів, які відсилають читача до цілком різних культурних і релігійних реальностей, помічаємо поетонім-ключ – *Бабілон*, який і пояснює увесь цей «онімний безлад». *Вавилон* – це загальна назва змішання, збентеження, деконструкції, яка і є основою постмодернізму; цій проблемі присвячена ціла праця Ж. Дерріди [5], у якій він хоч і розмірковує переважно про можливість / неможливість перекладу, та все ж приділяє суттєву увагу цьому символу постмодерної епохи.

Більшого комізму, на наш погляд, автор досягає, розташовуючи знакові оніми у ряд: *мы ўпарта зубрылі што **гансы** далёка не **андэрсены** / але на кантрольнай завальваўся кожны чацьверты / усе тыя **мыклухі маклаі мазаі да амундсены** / вечна дзесьці кудысьці плылі і блыталі карты*. Серія *мыклухі маклаі мазаі да амундсены* вибудована за спільною семантикою імен: усі вони називають того, хто так чи інакше мандрував водою, проте комізм досягається за рахунок неспівмірності мандрів, наприклад,

М. Миклухо-Маклая і літературного героя діда Мазая, за рахунок співзвучності цих імен та, не в останню чергу, завдяки характерному для просторічного стилю відмінюванню першої частини прізвища дослідника. Додаймо до цього вживання множини – і отримаємо спектр відчуттів школяра щодо своєї шкільної науки.

Інтерес викликає рядок *мы ўпарта зубрылі што гансы далёка не андэрсены*. Якщо розглядати виділені поетоніми поодинокі, зауважуємо, що кожен із них є конотонімом зі своїм цілком відмінним значенням: *ганс* – німець [9, с. 94], *андерсен* – брехлива людина, фантазер, вигадник [6, с. 43]. Так чи інакше, автору вдалося за рахунок алюзійності та багатозначності онімів досягнути багатозначності висловлювання та якоюсь мірою комічного ефекту.

Загалом здатність власних назв слугувати алюзіями – один із найчастіше використовуваних засобів творення комічного, притаманний постмодернізму: *гэты імправізаваны “Тытанік” / што закалыхваў на неспакойных хвалях / і старая савецкая радзільня рабілася тваёй alma mater/ тваім першым флэшбэкам што сьпее зыготаю болю (Tabula rasa, радзільня); бо начная выправа як экспедыцыя Кука / з адзінай істотнай напраўкай – / ты ведаеш густы тутэйшых абарыгенаў (начны кракаў) тощо.*

Крім імен-алюзій, автор грається зі стилями, уводячи відомих персонажів минулого чи міфології в сучасний контекст, відповідно оніми, які позначають цих персонажів, суттєво контрастують із лексичним оточенням: *відаць дэкарт не стаяў ніколі ў чарзе / не адказваў за свій базар (Дэкарт па-беларуску); А вось і ён, твой дзяжурны зьмены, мытнік гермес: / “ваш квіток”, “кіруйце на трэці шэраг”, “калі ласка, пашпарт”[...] Зьнерваваным арфеем ганяеш да беластоку, / а твая эўрыдыка – палонная ў царстве айчыны. [...] І ты едзеш назад, каб неяк уладкавацца / качагаром у ітольні аїду, пад бок да сваёй каханай (Арфей).*

Крім усього згаданого, слід зауважити майстерну гру автора фонетичними засобами виразності із використанням літературних онімів. У тексті “*Падарожжэ на ўскраіну ночы*” (назва якого так само відсилає нас до іншого літературного тексту, як і багато інших творів письменника) така гра відбувається завдяки іменам *Бах* і *Босх*, які, втім, як і згадані вище, належать до абсолютно різних епох і сфер життя. Зауважимо, що лише у трьох строфах поезії автор використовує чотири різні літературні оніми, цілком не пов’язані між собою:

*Бухі бухгалтар у таксоўцы
імчыць з фуриэту на фуриэнт.
Яму херова. Ён кіроўцу,
харону ў кепцы, тэт-а-тэт*

*нікчэмнаго жыцця палову
выкладвае як на духу;
як бавіўся ды біўся клёва,
пра ўсіх знаёмцаў – ху-із-ху.*

*Бы мікі маўс у масоўцы,
на схіле дзён – нішчымны лох,
наіўны праўда- й шасьцялоўца.
Цяпер – што Бах яму, што Босх.*

Імена *харон* і *мікі маус* – це вже деонімізовані одиниці. Перше в текстах С. Прилуцького позначає водія з певним натяком на трагічність (як правило, виникає в текстах, у яких ідеться про загибель), друге – вживається на позначення незначної, несерйозної, непотрібної людини (сленгове значення, яке перенеслося з англійської мови). Оніми *Бах* і *Босх*, попри грайливу незначущість, усе ж несуть певне навантаження. Як відомо, Ієронім Босх – середньовічний художник, якого часто називають батьком сюрреалізму, автор полотен, які змальовують химерні тортури й картини пекла. Бах (ймовірно, Йоганн Себастьян) – музикант, творець світової класики, спадщина якого, як було властиво його епосі, тісно пов’язувалася з церквою. Таким чином, у тандемі *Бах* і *Босх* виступають алегорією покарання, а назви *харон*, *мікі маус* додають образності тексту.

Висновки. Не маючи можливості детально проаналізувати кожен текст у межах даного дослідження, усе ж на основі розглянутих поетонімів та їх контекстів можемо зробити певні висновки щодо можливостей літературного оніма у творенні комічного в постмодерному тексті. По-перше, це участь

пропріальних компонентів у творенні парадоксальних конструкцій (*Христос – чырвоны нос*), які часто-густо є кроком до «чорного» гумору текстів. Накопичення власних назв, що належать до різних епох, соціокультурних реальностей є передумовою абсурдності й водночас алюзійності, автор втягує читача у свою гру, пародіюючи інших, іноді насміхаючись із визнаних літературних авторитетів минулого. У текстах С. Прилуцького це проявляється насамперед у використанні назв відомих літературних текстів у ролі назв поезій, близьких чи віддалених за змістом, де діють зовсім інші персонажі. Авторська гра полягає ще й у тому, що він поєднує високі й низькі стилі, при цьому літературний онім зазвичай репрезентує високий стиль, а його оточення – низький.

ЛІТЕРАТУРА

1. Божко І. Особливості антропоніма у постмодерній літературі (на матеріалі поезії Ю. Андруховича) / І. Божко // Вестник Крымских литературных чтений. – 2011. – Вып. 7. – С. 230-234.
2. Бурковська Л. Д. Власна назва як засіб комічного / Л. Д. Бурковська // Актуальні проблеми філології та перекладознавства. – 2009. – Вип. 4. – С. 24-26.
3. Гаврилюк І. С. Творення комічного засобами поетонімних зв'язків віршах С. Жадана / І. С. Гаврилюк // Восточноукраинский лингвистический сборник. – 2015. – Вип. 16. – С. 30-37.
4. Гаврилюк І. С. Кореферентна номінація як поетонімна опозиція (на матеріалі роману «Перверзія» Ю. Андруховича) / І. С. Гаврилюк // Science and Education : a New Dimension. Philology. – 2015. – III (8), Issue 39. – С. 25-30.
5. Деррида Ж. Вокруг Вавилонских башен / Ж. Деррида, пер. с фр. и коммент. В. Е. Лапицкого. – 2-е изд., испр. – СПб. : Machina, 2012. – 118 с.
6. Лукаш Г. П. Словник конотативних власних назв / Г. П. Лукаш. – Вінниця : Нілан-ЛТД, 2015. – 392 с.
7. Прылуцкі С. Дзевяностыя forever : вершы / Сяргей Прылуцкі. – Мн. : Медисонт, 2008. – 148 с. – (Бібліятэчка часопісу «Дзеяслоў» – Вып. 7.)
8. Самохіна В. О. Комічне у постмодерністських художніх текстах ХХ-ХХІ ст. / В. О. Самохіна // Наукові записки Бердянського державного педагогічного університету. – 2015. – Вип. VII. – С. 248-255.
9. Словник сучасного українського сленгу / упор. Т. М. Кондратюк. – Харків : Фоліо, 2006. – 350 с.

REFERENCES

1. Bozhko I. Anthroponym peculiarities in postmodern literature (based on the poetry by Yu. Andrukhovych) / I. Bozhko // Bulletin of Crimean literary readings. – 2011. – Issue 7. – P. 230-234.
2. Burkovska L. D. Proper name as a means of the comic / L. D. Burkovska // Actual problems of philology and theory of translation. – 2009. – Issue 4. – P. 24-26.
3. Havryliuk I. S. Creation of the comic by the means of the poetonymic relations in the poetry by S. Zhadan / I. S. Havryliuk // Eastern-Ukrainian linguistic digest. – 2015. – Issue 16. – P. 30-37.
4. Havryliuk I. S. Coreferential nomination as a poetonym opposition (based on the novel “Perversion” by Yu. Andrukhovych) / I. S. Havryliuk // Science and Education : a New Dimension. Philology. – 2015. – III (8), Issue 39. – P. 25-30.
5. Derrida J. Des Tours de Babel / J. Derrida, transl. from French and comments by. V. Ye. Lapitskiy. – 2nd ed., corrected. – Saint Petersburg : Machina, 2012. – 118 p.
6. Lukash H. P. Dictionary of connotative proper names / H. P. Lukash. – Vinnytsia : Nilan-Ltd, 2015. – 392 p.
7. Prylutski S. Nineties forever : poems / Siarhei Prylutski. – Minsk : Medisont, 2008. – 148 p.
8. Samokhina V. O. The comic in postmodern literary texts of the 20th-21st centuries / V. O. Samokhina // Scientific journal of Berdiansk state pedagogical university. – 2015. – Issue VII. – P. 248-255.
9. Dictionary of contemporary Ukrainian slang / T. M. Kondratiuk. – Kharkiv : Folio, 2006 – 350 p.

Creation of the comicality in postmodern poetry by means of poetonymy (based on the collection of poetry “Nineties forever” by S. Prylutski)

I. S. Havryliuk

Abstract. The article analyses the potential of the literary onym to create comicality in a postmodern text. The role of poetonym oppositions, contaminations with proper name components, high and low style combinations, combinations of

onyms belonging to different socio-cultural realities, proper names-allusions, etc. in creating the emotional coloring of text is analyzed. Thanks to these and other means the author achieves parody, absurdity and comicality of expressions.

Key words: *literary onym, postmodernism, comicality, allusion, poetonym opposition.*

Создание комического в постмодерной поэзии средствами поэтонимии (на материале сборника С. Прилуцкого «Дзевяностыя forever»)

Гаврилюк И. С.

Аннотация. Статья анализирует возможности литературного онима в создании комического в постмодерном тексте. На конкретных примерах продемонстрирована роль поэтонимных оппозиций, контаминаций при участии проприальных единиц, сочетание высокого и низкого стилей, сочетание онимов, которые принадлежат к разным социокультурным реальностям, собственных имён-аллюзий и других в создании эмоционально окрашенного текста. Благодаря упомянутым средствам автор достигает пародийности, абсурдности и комизма высказываний.

Ключевые слова: *литературный оним, постмодернизм, комическое, аллюзия, поэтонимная оппозиция.*